

Hermeneutika

Definice

Slovo hermeneutika souvisí s řeckým výrazem „Ερμηνεύς“, které označovalo interpreta nebo-li toho, kdo „činí věci jasnými“. Řecký výraz pro interpreta má své kořeny už v řecké mytologii, kde se odvozovalo od boha Herma, vynálezce písma a řeči, jenž lidem tlumočil (interpretoval) poselství bohů. Hermeneutika jako vědecká metoda, jež se snaží porozumět určitému textu, aby jeho význam mohla dále „tlumočit“, má kořeny právě ve jméně boha Herma, který „činil poselství jasnými“.

Hermeneutiku lze charakterizovat jako výzkum a studium interpretačních teorií a porozumění textu. Bývá spojována především s interpretováním biblických textů, ale v současné filozofii je její uplatnění daleko širší. Dnes hermeneutika tvoří rámec interpretačních teorií a metod zabývajících se texty obecně. Pojem „textu“ v tomto případě chápeme jako jakoukoli formu textů ať psaných, vizuálních, či obecně kulturních – v podstatě se tedy textem může stát kterýkoli předmět interpretačního zájmu. Hermeneutika je tedy definována jako určitý systém či interpretační metoda, nebo jako specifická teorie interpretace. Pro hermeneutiku je však typické, jak napsal hlavní představitel hermeneutického myšlení dvacátého století Hans-Georg Gadamer, že je určitou metodou a zároveň se metodologii vzdává.

Vývoj a témata

Hermeneutická metoda jako taková byla poprvé užita pravděpodobně rabi Ishmaelem, který interpretoval zákony Tóry pomocí třinácti hermeneutických principů. Jak už bylo řečeno, hermeneutika se nejčastěji objevovala v kontextu interpretace biblických textů. Historie náboženství je plná nejrůznějších hermeneutických systémů, pomocí nichž učenci i studenti odhalovali významové bohatství v textech Písma. Filozofická hermeneutika může být nazírána jako součást hermeneutiky Písma, která poskytuje teoretické pozadí pro rozličné interpretační záměry. Z tohoto úhlu pohledu jsou filozofická hermeneutika a výklad Písma dvěma soustavami, které se v historii vzájemně podpírají a prolínají.

Kořeny západní hermeneutiky však spadají až do antiky. Hermeneutika západního světa, jako hlavní věda textové interpretace, má dva původy. Jedním jsou řecké rétorické studie literatury a druhým rabínská čtení biblických textů, takzvané *midrash*, spolu s patristickými tradicemi biblické exegeze, jež se rozvíjela v helénském období. Antické i scholastické přístupy předpokládaly koherenci textů, ať už gramatickou, stylovou nebo názorovou. Cílem těchto přístupů bylo pomocí zavedených pravidel eliminovat obskurní nebo či jinak „zvrácené“ čtení.

Postupem času se krystalizovala základní hermeneutická témata, která se zaměřovala na samotný proces chápání a výkladu textu, ale také na pozici autora a interpreta. Od

Schleiermachera hermeneutika vyzdvihovala v procesu interpretace především význam interpreta. Porozumění podle Schleiermachera nenastává při pouhém čtení, ale vyžaduje navíc znalost historického kontextu textu a psychologie autora. Dnes převládá Gadamerova teze, že perspektivy vlastní interpretace se protínají s perspektivou textu.

Hlavním rámcem hermeneutické činnosti se stal takzvaný *hermeneutický kruh*, jenž popisuje proces chápání textu: částem mohu rozumět pouze z celku, avšak celek je mi přístupný jen skrze části. Ani celek ani jednotlivé části nemohou být tedy pochopeny zvlášť. Tento cyklický charakter interpretace nečiní interpretaci textu nemožnou, spíše zdůrazňuje, že význam textu musí být hledán v celém kulturním, historickém a literárním kontextu.

Hermeneutika přesahuje také do praktického života, kde je aplikována především v oblasti sociologie, práva, nebo ve vývoji informačních technologií. V sociologii je hermeneutika využívána k pochopení a interpretaci sociálních jevů. Tento proud byl velmi populární v šedesátých a sedmdesátých letech. Ústředním principem sociologické hermeneutiky, blízkým samotnému hermeneutickému kruhu, je pochopení významů určité akce nebo výpovědi na základě zohlednění celého diskurzu nebo jinak řečeno světonázoru. O aplikování principu „celek odkazuje k části a část k celku“ se zasloužil především Hans-Georg Gadamer.

Využití hermeneutiky v otázkách zákona má své kořeny už ve scholastice. Někteří scholastici tvrdili, že zákon a theologie samy vytvářejí specifické formy hermeneutiky, protože vyžadují interpretaci pouze „zákonně“ tradice (např. interpretace Písma). Problém interpretace leží v samém centru zákonodárných disciplin už od konce 11. století. Ve středověku a renesanci rozlišovaly školy *glossatores*, *commentatores* a *usus modernus* mezi správným a nesprávným pomocí interpretace „zákonů/pravidel“. V 11. století, když se začal znovu systematicky studovat Justiniánův *Corpus Iuris Civilis*, se na boloňské universitě zrodila tak zvaná „práva/zákonná renesance“. V té době se interpretace stala prezentací „správného/zákonného“ myšlení. Tato „správná/zákonná“ interpretace může být chápána jako součást filozofické hermeneutiky.

Dnes nachází hermeneutika nové uplatnění v rámci vývoje informačních technologií. Vědci, zabývající se informatikou a zvláště umělou inteligencí, lingvistikou zpracování dat, strukturováním znalostí a protokolovou analýzou, se shodují s hermeneutickými vědci v pohledu na charakter interpretačních činitelů a chování interpretačních činností. Např. trojice vědců Mallery, Hurwitz a Duffy označila v roce 1986 evropskou filozofii zaměřenou na porozumění a interpretaci psaných textů za velmi podnětnou při výzkumu umělých inteligencí. Zpětně zase poznatky počítačových vědců reflektoval při analyzování symbolických struktur Umberto Eco, jenž ve svém díle propojuje hermeneutické myšlení se sémiotikou.

Literatura

České překlady

- Grondin, J., *Úvod do hermeneutiky*. Praha: OIKOYMENH, 1997.
- Hroch, J., *Filozofická hermeneutika v dějinách a současnosti*. Brno: Nakl. Georgtown, 1997.
- Oeming, M., *Úvod do biblické hermeneutiky*. Praha: Vyšehrad, 2001.
- Szondi, P., *Úvod do literární hermeneutiky*. Brno: Host, 2003.
- Dilthey, W., *Život a dějinné vedomie*. Bratislava: Pravda, 1980.
- Dilthey, W., *Úvod do duchovních věd*. In *Antológia z diel filozofov*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1967.
- Heidegger, M., *Bytí a čas*. Praha: OIKOYMENH, 1996.
- Cibulka, J., *O pojetí "hermeneutiky fakticity" u raného Heideggera*. In *Filosofický časopis*, Praha. 1992/2, s. 207–227.
- Figal, G., *Co znamená ve filozofii rozumět*. In *Reflexe*. Praha: OIKOYMENH, 2000/21.
- Zátka, V., *Překonání karteziánské metafyziky subjektu v Sein un Zeit*. In Pauza, M., *Martin Heidegger a problémy myšlení*. Praha: FILOSOFIA, 1996, s. 85–101.
- Gadamer, H. – G., *Člověk a řeč*. Praha: OIKOYMENH, 1999.
- Gadamer, H. – G., *Problém dějinného vědomí*. Praha: FILOSOFIA, 1994.
- Gadamer, H. – G., *Text a interpretace*. In *Reflexe*. Praha: OIKOYMENH, 2000/21.
- Gadamer, H. – G., *Aktualita krásného: umění jako hra, symbol a slavnost*. Praha: Triáda, 2003.
- Gadamer, H. – G., *Hermeneutika a sémantika* (s komentářem Davida Mika). In ALUZE.
- Gadamer, H. – G., *Jazyk jako médium hermeneutické zkušenosti*. In *Filosofický časopis*. Praha, 1998/4, s. 897–603.
- Gadamer, H. – G., *Filozofie a hermeneutika*. In *Filosofický časopis*. Praha, 2003/3, s. 438–444.
- Gadamer, H. – G., *Sémantika a hermeneutika*. In ALUZE. 2003/1, s. 109–114.
- Gadamer, H. – G., *K bytnosti obrazu. Estetické a hermeneutické důsledky*. In ALUZE. 2003/2, s. 119–138.
- Hroch, J., *Hans-Georg Gadamer a hermeneutická filozofie*. In *Filosofický časopis* 2000/3, s. 445–463.
- Mik, D., *O Hansi-Georgu Gadamerovi*. In ALUZE. 2003/1, s. 104–109.

Zahraniční publikace

- Aristoteles, *On Interpretation*, Harold P. Cooke (překl.), s. 111–179 in *Aristotle, č. 1*, Loeb Classical Library, William Heinemann, London, UK, 1938.
- Birus, H. a kol. *Hermeneutische Positionen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1982.
- Dilthey, W., *Der Aufbau der geschichtlichen Welt in Geisteswissenschaften*, Frankf. am Main: Suhrkamp, 1990.
- Ebeling, Gerhard, *The New Hermeneutics and the Early Luther, Theology Today*, č. 21.1, duben, 1964, s. 34–46.
- Frank, M. *Hermeneutik und Kritik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1979.
- Gadamer, H. – G., *Wahrheit und Methode*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1990.
- Peirce, C. S., *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*, č. 1–6, Charles Hartshorne a Paul Weiss (eds.), č. 7–8, Arthur W. Burks (ed.), Harvard University Press, Cambridge, MA, 1931–1935, 1958.
- Peirce, C. S., *Logical Tracts 2*, in *Collected Papers*, s. 418–509.
- Platon, *Ion*, Paul Woodruff (přek.), in *Plato: Complete Works*, John M. Cooper (ed.), Cambridge: Hackett Publishing Company, 1997, s. 937–949.
- Ramberg, Bjørn, Gjesdal, Kristin, *Hermeneutics*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy, zima 2005, Edward N. Zalta (ed.).
- Schleiermacher, D. E. F. *Hermeneutik*. Heidelberg: Universitätsverlag, 1974.